

<https://doi.org/10.23939/shv2021.02.051>

Герберт Пауль Грайс

ЗНАЧЕННЯ¹

Розгляньмо такі речення:

“Ті цятки означають (означали) кір.”

“Для мене ті цятки не означали нічого, але для лікаря вони означали кір.”

“Новий бюджет означає, що ми матимемо важкий рік.”

(1) Я не можу сказати: “Ті цятки означали кір, але насправді у нього не було кору”. І я не можу також сказати: “Новий бюджет означає, що ми матимемо важкий рік, але насправді ми його не матимемо”. Інакше кажучи, у таких випадках з “*x означає p*” або “*x означає p*” впливає *p*.

(2) Я не можу з речення “Ті цятки означають (означали) кір” зробити якийсь висновок про те, “що мається (малося) на увазі під цими цятками”²; наприклад, я не можу сказати: “Під цими цятками малося на увазі, що в нього був кір”. Так само я не можу з висловлювання про новий бюджет зробити висновок: “Під новим бюджетом мається на увазі, що ми матимемо важкий рік”.

(3) Я не можу з речення “Ті цятки означають кір” зробити якийсь висновок про те, що хтось мав на увазі під цими цятками щось одне або інше. Це є вірним, *mutatis mutandis*, також і щодо речення про новий бюджет.

(4) Для жодного з наведених вище прикладів не може бути знайдене таке переформулювання, щоб за дієсловом “означати”/“матися на увазі” слідувало речення чи фраза, взяті у лапки. Так, речення “Ті цятки означали кір” не може бути переформульоване як “Ті цятки позначали ‘кір’” або “Ті цятки означали ‘він має кір’”.

(5) З іншого боку, для всіх цих прикладів можна знайти приблизне переформулювання, яке починається з фрази “Той факт, що...”; наприклад:

“Той факт, що він мав ті цятки, означав, що він мав кір” або “Той факт, що новий бюджет є таким, яким він є, означає, що ми матимемо важкий рік”.

Тепер співставте наведені вище речення з такими:

“Ці три сигнали дзвінка (автобуса) означають, що ‘автобус повнісінький’”.

“Та ремарка, ‘Сміт не міг жити далі без своїх неприємностей та чвар’, означала, що для Сміта дружина стала необхідною”.

(1) Я можу вжити перше з цих речень і продовжити: “Але насправді він не повнісінький – кондуктор помилився”; я також можу продовжити друге речення: “Але насправді Сміт пішов від неї сім років тому”. Тобто, тут з “*x означає p*” та “*x означало p*” не впливає *p*.

(2) Я можу висувати з першого речення певне твердження про те, що “мається (малося) на увазі” під сигналами дзвоника, а з другого – твердження про те, що “мається (малося) на увазі” під процитованим реченням.

(3) Я можу висувати з першого речення, що хтось (тобто кондуктор) мав на увазі чи принаймні повинен був мати на увазі під сигналами дзвінка, що автобус повнісінький, і я можу здійснити подібне висновування для другого речення.

(4) Перше речення може бути переформульоване так, щоб за дієсловом “означає” слідувала фраза в лапках, тобто, “Три сигнали дзвоника означають ‘автобус повнісінький’.” Це також вірно і щодо другого речення.

(5) Таке речення як “Той факт, що дзвоник продзвенів тричі, означає, що автобус повнісінький” не є переформулюванням значення першого речення. Обидва речення можуть бути істинними, але вони навіть приблизно не мають однакового значення.

Коли вирази “означає”, “означає щось”, “означає, що” використовують так, як у першій групі речень, я буду говорити про сенс, або сенси, в якому (яких) вони використані, як *природний* сенс або природні сенси виразів, про які йдеться. Коли вирази використовуються так, як у другій групі речень, я говоритиму про сенс, або сенси, в якому (яких) вони

¹ Переклали з англійської Ярослав Петік і Дмитро Сепетий. Наукове та літературне редагування Ігора Карівця. Дякуємо Анні Лактіоновій за деякі важливі правки перекладу. Перекладено за виданням: Grice, H., P. (Jul., 1957). Meaning. *The Philosophical Review*, Vol.66, 3, 377-388.

² В англійському оригіналі як “означають (означали)”, так і “мається (малося) на увазі” передається єдиним дієсловом *mean (meant)*. Інколи це дієслово означає також “має (має) намір”. – Примітка перекладача (Д. С.)

використані, як *неприродний* сенс або неприродні сенси виразів, про які йдеться. Я використовуватиму скорочення “означає_{нп}”/“має на увазі_{нп}” (means_{NN}), щоб відрізнити неприродні значення.

Для зручності, я пропоную також включити до числа природних сенсів слова *mean*³, такі сенси, як у реченнях типу “*A* має намір (мав намір) *вчинити* так і так (за допомогою *x*),” де *A* – це людина-дієвець. Натомість, як показують попередні приклади, я включаю до числа неприродних сенсів виразу “мати на увазі” будь-які сенси цього виразу з речень типу “*A* має на увазі (мав на увазі) щось під *x*” чи “*A* має на увазі (мав на увазі) під *x*, що...” (Це надто строго; але це слугуватиме за вказівник.)

Я не хочу стверджувати, що *всі* способи використання слова *mean* очевидно й акуратно потрапляють до однієї з двох окреслених груп; але я думаю, що в більшості випадків ми принаймні будемо вельми схильні до того, щоб віднести використання слова *mean* до однієї групи радше ніж до іншої. З огляду на це, постає таке запитання: “Що ще можна сказати про розрізнення між випадками, коли ми маємо сказати, що це слово вживається у природному сенсі, і випадками, коли ми маємо сказати, що воно вживається у неприродному сенсі?” Формулювання цього запитання, звісно, не стане на перешкоді спробам пояснити “значення_{нп}” у тому чи іншому природному сенсі слова “означати” (*mean*).

На мою думку, коли люди цікавляться відмінністю між “природними” та “конвенційними” знаками, їм йдеться саме про це питання розрізнення між природним та неприродним значенням. Але я думаю, що моє формулювання є кращим. Адже деякі речі, які можуть щось означати_{нп}, не є знаками (наприклад, слова не є знаками), а деякі не є конвенційними у жодному звичайному сенсі (наприклад, деякі жести); тоді як інші речі, які означають щось природним чином, не є знаками того, що вони означають (як у прикладі з новим бюджетом).

Я хочу спочатку коротко розглянути та відкинути один тип відповіді на питання “Що таке значення_{нп}?”, який можна назвати кавзальним. Ми можемо, скажімо, спробувати повторити за К. Л. Стівенсоном⁴, що для того, щоб *x* щось означало_{нп}, *x* мусить мати (приблизно) тенденцію викликати у слухачів деяку настанову (когнітивну чи іншу), а також, у разі мовця, тенденцію виникати завдяки цій настанові, і ці тенденції мають бути залежними від “складного процесу обумовлювання, що супро-

воджує використання знаку у комунікації.”⁵ Зрозуміло, що ця відповідь помилкова.

(1) Розгляньмо випадок, коли висловлювання (utterance), якщо його взагалі можна вважати таким, що щось означає_{нп}, є дескриптивним або інформативним, і отже, йому відповідатиме когнітивна настанова. Це може бути, наприклад, думка (belief)⁶. (Я використовую “висловлювання” як нейтральне слово, яке можна застосувати до будь-якого претендента на значення_{нп}; він має зручну двозначність, оскільки може означати як дію, так і об’єкт). Без сумніву, багато людей мають тенденцію вдягати фраки, коли вони думають, що підуть на танці; також, без сумніву, багато людей, побачивши, що хтось вдягає фрак, подумують, що ця особа збирається на танці. Чи цього достатньо для висновку, що вдягання фраку означає_{нп}, що особа збирається на танці (або взагалі щось означає_{нп})? Очевидно, що ні. Не допоможе і звернення до фрази-обмеження про “залежність від складного процесу обумовлювання...”. Адже якщо це означає лише те, що відповідь на споглядання вдягання фраку є якимось сформованою навчанням або набутою, то це не виключає можливості, що цей випадок є випадком значення_{нп}. Але якщо ми серйозно сприймаємо другу частину фрази-обмеження (“що супроводжує використання знаку у комунікації”), тоді це пояснення значення_{нп} є очевидно круговим. Ми так само могли б сказати: “*X* має значення_{нп}, якщо воно використовується у комунікації”, – від чого немає ніякої користі, хоча це висловлювання і є істинним.

(2) Якщо цього недостатньо, то існує проблема (насправді, на мою думку, та сама проблема), яку визнає Стівенсон: як нам уникнути того, щоб

⁵ *Ibid.*, p. 57.

⁶ Англійське *belief* не має досить точного відповідника в українській мові. Для перекладу в цьому тексті було обрано “думка”, але треба мати на увазі, що йдеться не просто про думку як процес чи зміст мислення (що відповідає англійському *thought*), а про думку людини, якої вона дотримується та вважає слушною. Інші пропонувані у словнику можливі варіанти перекладу (“переконання”, “віра”, “вірування”) мають не менші недоліки. Так, на відміну від “переконання” (що відповідає англійському *conviction*), *belief* не передбачає переконаності. Радше, воно передбачає схильність приймати деяку думку, вважати, що має місце певний стан справ. Відмінність між *belief* та переконанням є приблизно такою ж, як між “я вважаю, що” (або “я думаю, що”, або “на мою думку”) та “я переконаний, що”. Можна сказати, що семантика *belief* перебуває десь посередині між семантикою українських “думка” та “переконання”. На відміну від “вірування”, чи “віри” (що відповідає англійському *faith*), *belief* не містить релігійних конотацій. – Примітка перекладача (Д. С.).

³ Див. примітку 2. – Примітка перекладача (Д. С.).

⁴ *Ethics and Language* (New Haven, 1944), ch. iii.

стверджувати, наприклад, що “Джонс є високим” є частиною того, що мається на увазі (is meant) під висловлюванням “Джонс є атлетом”, – адже якщо комусь сказати, що Джонс є атлетом, то це, скоріше за все, зробить його схильним вважати,¹ що Джонс є високим. Стівенсон у цьому випадку звертається до лінгвістичних правил, а саме, правила мови, яке допускає, що “спортсмени можуть бути невисокими”. Це все одно, що сказати, що правило не забороняє нам говорити про “невисоких спортсменів”. Але чому це не заборонено? Не тому, що це не є неправильним з точки зору граматики або не є неввічливим тощо, але, мабуть, тому, що це не є безглуздом (або, якщо це занадто сильно, жодним чином не порушує правил значення для відповідних виразів). Але здається, що це приводить нас до іншого кола. Крім того, напрошується питання: якщо для розрізнення між тим, що мається на увазі (what is meant), та тим, на яку думку це наводить (what is suggested), дозволено апелювати до правил, то чому до них не апелювали раніше, наприклад, у випадку стогону, для трактування якого Стівенсон початково ввів фразу-обмеження про залежність від обумовлення?

Це одним недоліком кавзальної теорії цього типу можна вважати те, що навіть якщо ми її приймемо, то матимемо аналіз лише висловлювань про *стандартне* значення “знаку”, значення загалом. Не дається пояснень щодо того, як тлумачити висловлювання про те, що конкретний мовець чи письменник має на увазі (means) під певним знаком у конкретному випадку (що цілком може відрізнитися від стандартного значення знаку); також зовсім не є очевидним, як можна було б адаптувати теорію, щоб отримати такі пояснення. Можливо ще поглибити цю критику і стверджувати, що кавзальна теорія ігнорує той факт, що значення знаку (загалом) має пояснюватися в термінах того, що користувачі знаку мають (або повинні мати) під ним на увазі в конкретних випадках; і, отже, це останнє поняття, яке не пояснюється кавзальною теорією, є насправді фундаментальним. Я симпатизую цій радикальній критиці, хоча й усвідомлюю, що цей момент є дискусійним.

¹ В оригіналі *would tend to make him believe*; у буквальному перекладі: “мало б тенденцію робити його таким, що вважає”. Це відповідає пропозиції Стівенсона, окресленій двома абзацами вище, згідно якої значення_{нп} пояснюється в термінах “тенденції викликати у слухачів деяку настанову (когнітивну чи іншу), а також, у випадку мовця, тенденції виникати завдяки цій настанові”. – Примітка перекладача (Д. С.).

Я не пропоную розглядати будь-які подальші теорії типу “кавзальної тенденції”. Я маю підозру, що жодна така теорія не може уникнути труднощів, подібних до тих, які я окреслив вище, без цілковитої втрати права вважатися теорією цього типу.

Далі я спробую запропонувати інший (сподіваюся, перспективніший) підхід. Якщо ми зможемо прояснити значення виразів виду

“*x* означало_{нп} щось (в конкретній ситуації)” та
“*x* означало_{нп}, що те-то й те-то (в конкретній ситуації)”

та виразів виду

“*A* мав на увазі_{нп} щось під *x* (в конкретній ситуації)” та

“*A* мав на увазі_{нп} під *x*, що те-то й те-то (в конкретній ситуації)”,

то можна раціонально очікувати, що це допоможе нам з

“*x* означає_{нп} (позачасово) щось (що те-то й те-то)”

“*A* має на увазі_{нп} (позачасово) під *x* щось (що те-то й те-то)”,

а також і з експлікацією виразів “означає те саме, що”, “розуміє”, “впливає”, тощо. Удамо спочатку, ніби ми маємо справу лише з висловлюваннями (utterances), які можуть бути інформативними або дескриптивними.

Як першу спробу, розглянемо припущення, що “*x* означало_{нп} щось” є істинним, якщо мовець мав намір через висловлення *x* сформувати у деяких “слухачів” певну думку (belief), і що сказавши, що це за думка, скажемо, що *x* означало_{нп}. Це припущення не є слухним. Я можу залишити хусточку *B* біля місця вбивства, щоб навести слідчого на думку, що *B* убивця; але не скажемо, що хусточка (або те, що я її там залишив) означала_{нп} щось, або що я мав на увазі_{нп} під залишенням хусточки, що *B* убивця. Зрозуміло, що ми маємо хоча б додати, що для того, щоб *x* щось означало_{нп}, воно не просто має бути “промовлене” з наміром викликати певну думку, але мовець також повинен мати намір, щоб “слухачі” розпізнали його намір за цим висловлюванням.

Можливо, це дещо краще, але цього недостатньо. Розгляньмо такі випадки:

(1) Ірод дарує Саломеї голову Святого Івана Хрестителя на тарелі.

(2) Відчуваючи слабкість, дитина звертає увагу матері на свою блідість (сподіваючись, що вона зробить власні висновки і допоможе).

(3) Я не прибираю шматки китайської порцеляни, яку розбила моя дочка, щоб їх побачила моя дружина.

Здається, що тут ми маємо випадки, які задовольняють ті умови для значень_{нп}, які були

визначені вище. Наприклад, Ірод мав намір переконати Саломею в тому, що Святий Іван Хреститель мертвий і, без сумніву, мав намір, щоб Саломея зрозуміла його намір переконати її, що Святий Іван Хреститель мертвий. Так само й для інших випадків. Але я, звісно, не думаю, що ми хотіли б сказати, що ми маємо тут випадки значення_{HP}.

Ми хочемо виявити різницю між, наприклад, “навмисно й відкрито дати комусь знати” та “сказати”, а також між “навести когось на думку” та “сказати”.

Можливо, що розв’язання є таким. Порівняймо два випадки:

(1) Я показую пану *X* фото, на якому пан *Y* демонструє неналежну фамільярність щодо пані *X*.

(2) Я малюю картинку, на якій пан *Y* так поводить ся, і показую її пану *X*.

Я виявляю, що я схильний заперечувати, що у випадку (1) фотографія (або те, що я показав її пану *X*) щось означає_{HP}; разом із тим, я схильний стверджувати, що у випадку (2) малюнок (або те, що я його зробив і показав) щось означав_{HP} (що пан *Y* був неналежно фамільярним) або, принаймні, я мав під ним на увазі_{HP}, що пан *Y* був неналежно фамільярним. У чому різниця між цими двома випадками? Напевно, у тому, що у випадку (1) розуміння паном *X* мого наміру навести його на думку про стосунки між паном *Y* та пані *X* є (більш-менш) іррелевантним до викликання фотографією цього наслідку. Фотографія викликала б у пана *X* принаймні підозру стосовно пані *Y*, навіть якби замість того, щоб її йому показувати, я випадково залишив би її у його кімнаті, і я (людина, що показала фотографію) про це знав би. Але стосовно впливу мого малюнка на пана *X*, має значення те, чи він розуміє, що я маю намір поінформувати його (викликати в нього думку) про пані *X*, а не просто малюю абищо чи намагаюся створити витвір мистецтва.

Але здається, що якщо ми приймаємо таке пояснення, то виникає ще одне ускладнення. Розглянемо, наприклад, насуплювання. Якщо я насупився спонтанно, за звичайних обставин, то хтось може трактувати мій вираз обличчя як природний знак невдоволення. Але якщо я насупився навмисно (щоб виразити своє невдоволення), то можна очікувати, що спостерігач, якщо він розпізнав мій намір, також зробить висновок, що я незадоволений. У такому разі, чи не маємо сказати, що оскільки не можна було очікувати, що реакція спостерігача буде різнитися залежно від того, чи він розглядає моє насуплення як спонтанне чи як зумовлене наміром його поінформувати, то моє (навмисне) насуплення не означає_{HP} нічого? Я думаю, що цій проблемі можна зарадити;

адже незважаючи на те, що загалом навмисне насуплення може мати такі самі наслідки (стосовно викликання думки про моє невдоволення), як і спонтанне насуплення, такої тотожності наслідків можна очікувати, лише *за умови, що* глядачі сприймуть навмисне насуплення як зумовлене наміром передати невдоволення. Тобто, якщо ми приберемо розпізнання наміру, залишивши інші обставини (враховуючи розпізнання насуплення як навмисного), то слід вважати, що тенденція насуплення до викликання думки буде послаблена або знищена.

Можливо, ми можемо підсумувати, що необхідно для того, щоб *A* мав на увазі щось під *x*, наступним чином. *A* повинен мати намір з допомогою *x* викликати у слухачів деяку думку (belief), і він також повинен мати намір, щоб його висловлювання було розпізнане як таке, що здійснене із цим наміром. Але ці наміри не є незалежними; згідно з намірами *A*, це розпізнання має відіграти певну роль у викликанні цієї думки; якщо ж воно цього не робить, то зі здійсненням намірів *A* щось піде не так. Більше того, я вважаю, що намір *A* щодо ролі, яку має відігравати розпізнавання, означає, що він припускає деяку ймовірність того, що воно справді відіграє цю роль, що він не вважає доконаним фактом, що ця думка буде викликана у слухачів незалежно від того, чи буде розпізнаний намір, який стоїть за висловлюванням. Коротше: можливо, можемо сказати, що “*A* мав на увазі_{HP} щось під *x*” – це приблизно те саме, що “*A* висловив *x* з наміром викликати думку з допомогою розпізнання цього наміру”. (Здається, що тут міститься рефлексивний парадокс, але насправді це не так).

Можливо, вже час припинити вдавати, що ми маємо справу лише з “інформативними” випадками. Почнімо з деяких прикладів імперативів або квазі-імперативів. У моєї кімнати перебуває дуже жадібний чоловік, і я хочу, щоб він пішов; тому я викидаю однофунтову банкноту у вікно. Чи є тут якість висловлювання (utterance) зі значенням_{HP}? Ні, оскільки поводяться так, я не мав наміру, щоб його розпізнавання моєї цілі якось вплинуло на те, щоб він пішов. Це аналогічно випадку з фотографією. З іншого боку, якби я вказав йому на двері чи трохи підштовхнув його, тоді б моя поведінка цілком могла б вважатися осмисленим_{HP} висловлюванням, просто тому, що до моїх намірів входило, щоб розпізнавання моїх намірів пришвидшило його відхід. Інша подібна пара випадків: (1) поліціант зупиняє машину тим, що стоїть на її шляху, та (2) поліціант зупиняє машину тим, що махає рукою.

Або звернемося до випадку іншого типу. Якщо я, як екзаменатор, ставлю людині незадовільну оцінку, то

я можу спричинити засмучення, обурення або приниження; і якщо я бажаю помститися, я можу мати намір спричинити цей наслідок і навіть мати намір, щоб вона розпізнала мій намір. Але я не буду схильний говорити, що ця незадовільна оцінка щось означала_{нп}. З іншого боку, якщо я, зустрівши когось на вулиці, демонстративно відвертаюся, то я схильний розглядати це як випадок значення_{нп}, і я думаю, що ця схильність залежить від того факту, що я не можу резонно очікувати, що він буде засмучений (обурений, принижений), якщо він не розпізнає мого наміру вплинути на нього саме так. (Порівняйте: якщо керівництво мого коледжу зовсім припинило виплачувати мені зарплату, то мені слід звинуватити їх у тому, що вони мене знищують; якщо вони зменшили мою зарплату на один фунт, то я можу звинуватити їх у тому, що вони мене ображають; у випадках деяких проміжних сум, я міг би не знати, що сказати).

Можливо, ми можемо зробити такі узагальнення.

(1) “*A* мав на увазі_{нп} щось під *x*” є (приблизно) рівнозначним “*A* мав намір висловлюванням *x* справити певний вплив на аудиторію завдяки розпізнаванню цього наміру”; і ми можемо додати, що запитувати про те, що *A* мав на увазі – це запитувати про те, який вплив він хотів справити (хоча, звісно, може бути не завжди можливим отримати пряму відповідь зі сполучником “що”, наприклад “думка, що...”).

(2) “*x* означало щось” є (приблизно) рівнозначним “Хтось мав щось на увазі_{нп} під *x*”. Знов-таки, є випадки, де це не зовсім спрацює. Я схильний сказати (щодо світлофора), що зміна світла на червоне означала_{нп}, що дорожній рух має зупинитись; але було б дуже неприродно сказати: “Хтось (наприклад, Корпорація) мав на увазі_{нп} під зміною світла на червоне, що дорожній рух має зупинитись”. Тим не менше, здається, що має бути *якесь* посилання на чийсь намір.

(3) “*x* означає_{нп} (позачасово), що те-то й те-то” можна у першому наближенні прирівняти до деякого твердження чи диз’юнкції тверджень про те, який вплив (невизначені) “люди” мають намір (із застереженням щодо “розпізнавання”) справити за допомогою *x*. Я ще дещо скажу про це.

Чи це справедливо для будь-якого впливу за наміром, чи можливі деякі випадки, коли має місце вплив за наміром (з відповідними застереженнями), але ми були б не схильні говорити про значення_{нп}? Припустимо, я виявив якусь людину, яка так влаштована, що після того, як я їй сказав, що хочу, щоб вона червоніла або хворіла щоразу, коли я хрюкатиму певним чином, вона справді стала червоніти або

хворіти щоразу, коли розпізнавала таке хрюкання (і мій асоційований із ним намір). Чи будемо ми схильні сказати, що хрюкання щось означало_{нп}? Я так не вважаю. Це вказує на те, що для того, щоб *x* мало значення_{нп}, вплив за наміром має бути чимось, що в деякому сенсі перебуває під контролем слухачів, або що в деякому сенсі слова “підстава” (“reason”), розпізнавання наміру, що стоїть за *x*, є для слухачів підставою, а не просто причиною. Може здатись, ніби це якась гра слів (“підстава, щоб вважати” та “підстава, щоб робити”), але я не думаю, що це серйозно. Поза сумнівом, з певної точки зору, питання про підстави вважати є питаннями про свідчення і, отже, цілком відрізняються від питань про підстави для дій. Тим не менше, розпізнати намір мовця, що стоїть за (дескриптивним) висловлюванням *x*, мати підставу вважати, що має місце певний стан речей, – це, принаймні, дуже подібно до того, щоб «мати мотив для» прийняття певного стану речей. Рішення про те, *що має місце*, містять у собі рішення про те, *що робити* (ось чому ми можемо “відмовитися вірити”, а також “бути змушеними повірити”). (Випадок з демонстративним відвертанням потребує дещо іншого підходу, оскільки людина не може в буквальному сенсі “вирішити” образитись; проте людина може відмовитися від того, щоб образитися.) Схоже, що задуманий вплив має бути чимось, що перебуває під контролем слухачів, або принаймні належати до *типу* речей, які перебувають під їх контролем.

Перед тим, як перейти до розгляду заперечень, зауважимо ще один момент. На мою думку, з того, що я сказав про зв’язок між значенням_{нп} та розпізнаванням наміру, випливає, що (якщо я маю рацію) для значення_{нп} висловлювання релевантним є лише намір мовця, який можна назвати первинним. Адже якщо я промовляю *x*, маючи намір (завдяки розпізнаванню цього наміру) викликати наслідок (здійснити вплив) *E*, і цей мій намір націлений на те, щоб *E* викликало подальший наслідок *F*, то оскільки *F* мислиться як залежне лише від *E*, я не можу вважати *F* хоч якось залежним від розпізнавання мого наміру викликати *E*. Тобто, якщо (скажімо) я маю намір викликати певну дію людини, надавши їй певну інформацію, то опис того, що я хочу, щоб вона зробила, не можна вважати релевантним до значення_{нп} мого висловлювання.

Може постати питання щодо мого використання, досить вільного, таких слів як “намір” та “розпізнавання”. Хочу запевнити, що я не маю жодного наміру заповнити усе наше повсякденне мовлення масою складних психологічних подій. Я не сподіваюся розв’язати якісь філософські головокрутки

стосовно наміру, але я хочу коротко обґрунтувати думку, що моє використання слова “намір” у зв'язку зі значенням не породжує ніяких особливих труднощів. По-перше, є випадки, в яких висловлювання (utterance) супроводжується чи слідує за свідомим “планом”, або точним формулюванням наміру (наприклад, я повідомляю, як я збираюся використовувати *x*, або я запитую себе, як донести слухачам певну думку). Наявність такого експліцитного “плану”, очевидно, є вагомим свідченням того, що намір (значення) мовця є таким, як “заплановано”; хоча на мою думку, таке свідчення не є остаточним; наприклад, мовець, який повідомив про свій намір використовувати звичний вираз у незвичний спосіб, може “зісковзнути” у звичне використання. Так само і з нелінгвістичними випадками: якщо ми запитаємо про намір дівця, то попередній вираз наміру є вагомим свідченням; тим не менше, людина може планувати викинути листа у кошик для сміття, а проте віднести його на пошту; підіймаючи руку, щоб викинути листа до поштової скриньки, вона може “прийти до тями” і сказати *або* “Я зовсім не збиралася цього робити” *або* “Мабуть, я все ж мала намір його відіслати”.

Без сумніву, експліцитно сформульовані лінгвістичні (або квазілінгвістичні) наміри є порівняно нечастими. За їх відсутності ми, здається, покладаємось на приблизно такі самі критерії, що й у разі нелінгвістичних намірів, якщо є загальний вжиток. Вважається, що мовець має намір повідомити те, що зазвичай повідомляють (або що зазвичай мають намір повідомити) таким висловлюванням, і потрібні вагомні підстави, щоб вважати, що конкретне використання висловлювання відхиляється від загального вжитку (наприклад, мовець ніколи не знав чи забув,

яким є загальний вжиток). Так само і у нелінгвістичних випадках: припускається, що наші наміри відповідають нормальним наслідкам наших дій.

Знов-таки, у випадках, коли є сумнів щодо того, що, з-поміж двох або кількох альтернатив, мовець хоче повідомити, ми зазвичай звертаємося до контексту (мовного чи іншого) його висловлювання і з'ясовуємо, яка з альтернатив є релевантною до інших речей, які він говорить і робить, або який намір у конкретній ситуації відповідає деякій меті, яку він очевидно має (наприклад, людині, яка звертається за “помпою” при пожежі, не потрібна велосипедна помпа). Нелінгвістичні паралелі очевидні: контекст слугує критерієм для вирішення питання, чому людина, яка щойно взяла до свого рота цигарку, засовує руку в кишеню; відповідність очевидній меті є критерієм для вирішення, чому людина втікає від бика.

У певних лінгвістичних випадках ми пізніше питаємо мовця про його намір, і у небагатьох із цих випадків (дуже складних, наприклад, коли філософа просять пояснити значення неясного фрагмента з однієї його праці) відповідь не ґрунтується на тому, що він пам'ятає, а є радше рішенням про те, як треба розуміти те, що він сказав раніше. Я не можу знайти паралельного нелінгвістичного випадку; але випадок є настільки специфічним, що він не привносить значущої різниці.

Усе це є дуже очевидним; проте напевно, показати, що критерії для судження про лінгвістичні наміри є дуже подібними до критеріїв судження про нелінгвістичні наміри – це показати, що лінгвістичні наміри є дуже подібними до нелінгвістичних намірів.

Г. П. Грайс
Коледж Св. Івана
Оксфорд